

מ"עופרת יצוקה"¹ ל"דרך אחרת"² התפתחות המערכה בפיקוד המרכז 2003-2000

המאמר מתאר את התפתחות הרעיון המערכתי של פיקוד המרכז מאז פרוץ הלחימה בספטמבר 2000. מה שהחל ברעיון ה"מנהרה אל הסדר הקבע", אשר שיקף כוונה ותקווה להגיע להסדר מדיני מלא עם הפלסטינים, הסתיים במערכה לפירוק שיטתי של תשתיות הטרור בכל השטחים הפלסטיניים ולניהול מערכה תוך הסדרה של מרחב הלחימה, דהיינו הפרדה באמצעות מכשול התפר

אל"ם גל הירש

מבוא

המערכה בזירה הפלסטינית בפיקוד המרכז עברה התפתחויות שונות בפרק הזמן שבין תחילת מימושה של הסכמי אוסלו (הנסיגה מעזה ומיריחו במאי 1994) ועד ליולי

2003 – המועד שבו נכתב מאמר זה. הרעיון המערכתי של הפיקוד התפתח עם המערכה – לעיתים הוא הקדים אותה, ולעיתים הוא צעד לצידה או בעקבותיה.

ממאמץ מרוכז להיערכות מחדש ביהודה ובשומרון כחלק מן המהלכים המדיניים (עזה ויריחו תחילה, פינוי הערים ביהודה ושומרון, הסכם חברון), הועתק עיקר המאמץ למערכה מתמשכת נגד האלימות הפלסטינית,

ששיאה היה מתקפת הטרור נגד ישראל.

מימוש התהליך המדיני (המנהרה אל הסדר הקבע)

כל עוד יושמו ההסכמים עם הפלסטינים במסגרת התהליך המדיני, הותאם המאמץ המבצעי לאווירת ההסדרים. צה"ל עסק ביצירת מצב חדש בשטח, שנועד לסייע לבניית השלום. הדימוי שהוביל את הרעיון המערכתי של פיקוד המרכז בעת ההיא

היה שצה"ל והפלסטינים בונים במשותף את "המנהרה אל הסדר הקבע" (המושג סוכם רשמית במהלך נובמבר 1999). נעשה מאמץ לחזק את המנהרה ולבססה, "להדליק בה אור" ולאפשר בה את שטף התנועה עד להסדר.

על מנת לאפשר את "הקמת המנהרה", הודגשו בפיקוד המרכז המושגים "מניעת חיכוך", "מניעת תחושה של פטרונות ישראלית" בקרב הפלסטינים, פיתוחה של מערכת יחסים בעלת "היגיון בין-מדינתי" (על מנת לחייב את הפלסטינים לקבל אחריות ולהיות "כתובת" בהתמודדות עם האיומים הביטחוניים). הרעיון המערכתי הזה תורגם למהלכים ולמושגים אופרטיביים, והעשייה הטקטית נרתמה למימוש ההנחיה האסטרטגית (של תהליך מדיני עם הרשות הפלסטינית ועשייה לחיזוקו ולייצובו). שלל הגיונות פעולה נוצרו תחת הנחיה זו, ועיקרם סב סביב הרצון להפוך את הרשות הפלסטינית ל"כתובת" ולהביאה למימוש אחריותה כיישות מדינתית.

כך תורגמו "מניעת חיכוך" ו"מניעת תחושה של פטרונות" לפעילות מבצעית "בחימה נמוכה" ולשינוי אופיה של הפעילות המבצעית מבולטת לסמויה. כמו כן צומצם החיכוך על-ידי צמצום מחסומים והפיכת חלקם ל"נקודות דרך" (שבהן היתה נוכחות צבאית, ורק בעת הצורך הן הפכו למחסומים).

פיתוח יחסים בעלי "היגיון בין-מדינתי" תורגם להידוק

כל עוד יושמו ההסכמים עם הפלסטינים במסגרת התהליך המדיני, הותאם המאמץ המבצעי לאווירת ההסדרים. צה"ל עסק ביצירת מצב חדש בשטח, שנועד לסייע לבניית השלום

לשעבר מח"ט בנימין וקצין אג"ם של פיקוד מרכז. כיום מפקד בית-הספר לקצינים - בה"ד 1

קרביות המיוחדות לזירה הפלסטינית – זירה מעורבת שבה האוכלוסייה, ההתנגדות העממית (נשק קר, אבנים, פצצות תבערה) והסביבה העירונית משולבות באיומי הירי, המטענים, נשק נ"ט וצליפה. כמו כן שולב חיל האוויר בהכנות למערכה, בוצעו הצטיידות, השתלמויות והדרכה בבתי הספר הצבאיים.

התקופה הזאת של שימור מגמת ההסדרים יחד עם ההתכוננות לחימה נמשכה עד שנת 2000.

במאי של אותה שנה נורתה יריית הפתיחה של המאבק הפלסטיני המזוין. באירועי "עופרת יצוקה" (יום הנכבה, 15 במאי) התנהלו קרבות בכמה גזרות ביהודה ושומרון וברצועת

התיאום והקישור עם הפלסטינים, והגישה המבצעית הוגדרה כ"גישה מצננת" – כזו החותרת לנטרל מוקדי חיכוך, לנטרל גורמים קיצוניים העלולים לפגוע בתהליך המדיני (לפגוע במנהרה), לפעול לשמירה על "גובה להבות" נמוך, לשלוט בהיקפי האלימות בשטח ו"להכיל את המצב".

"הכלת המצב על מנת לאפשר את קיומה ואת בנייתה של המנהרה אל הסדר הקבע" הייתה עיקר הרעיון המערכתי באותו השלב. רעיון ההכלה נועד להבטיח שהמצב הביטחוני יישאר תחת שליטה באופן שלא יפגע במאמץ המדיני (העיקרי באותה עת) לעשיית שלום עם הפלסטינים.

במצב היחסים הרגיש מאוד באותה עת הודגש מאוד

הצורך להגיע לשליטה טקטית גבוהה בפעולות כוחותינו בשטח על מנת שלא לאפשר לטעויות מקומיות להפוך לאסטרטגיות. מושגים רלוונטיים היו אז "הרב"ט האסטרטגי" ו"החייל הדואלי". "הרב"ט האסטרטגי" הוא החייל שבעשייתו הטקטית – הנכונה או השגויה – משפיע השפעה אסטרטגית על התהליך המדיני, ואילו "החייל הדואלי" הוא דמות החייל המבין את הגישה המצננת, פועל באיפוק ויודע לזהות את הנקודה שבה מתהפכת הקערה על פיה, שבה האיפוק כבר אינו רלוונטי, ולמרות הרגישות האסטרטגית פועל כמצופה מחייל לוחם: מסתער, חותר

למגע ומביא לפגיעה במחבל ולסילוק האיום.

לצד ניסיון כן ליצור מערכת מושגים, תפיסה מבצעית, תורות וטכניקות קרביות, שיהלמו את התקופה של ביסוס התהליך המדיני, התנהלה בצה"ל מערכת הכנות למצב משברי – למקרה שבו יקרוס התהליך המדיני, והאלימות תגיע להיקף אחר. היו אלה ימי הלחימה של ספטמבר 1996 (אירועי מנהרת הכותל), שנטעו את ההבנה כי השותף לתהליך המדיני עלול להפוך לאויב. היו לכך רמזים ואותות, והייתה הערכת מצב שזוהי המגמה.

הערכת המצב לקראת שנת 2000 הצביעה בבירור על שאיפה פלסטינית להקים מדינה בדם ואש. קדמו לכך, כאמור, אירועי מנהרת הכותל בספטמבר 1996, שהיו ימי לחימה באש חיה ביהודה ושומרון וברצועת עזה, וכן אירועים אלימים המוניים (הפגנות אלימות, יידוי אבנים ובקבוקי תבערה וכו') ורמת טרור נמוכה וקבועה – בעיקר על-ידי ארגוני הטרור (חמאס, ג'יהאד איסלאמי וכו').

מערכת ההכנות של צה"ל כללה מרכיבים שלמים של בניין כוח, תרגול מפקדות, פיתוח תורות לחימה וטכניקות

תיאום ביטחוני במרחב בית לחם: אל"ם ירון בויס, מפקד חטיבת עציון, ומקבילו הפלסטיני

בתקופת הסכמי אוסלו פעל צה"ל על מנת לבנות את "המנהרה אל הסדר הקבע"

עזה. לאחר יממה של לחימה פסקה האש, ובחודשים שלאחר מכן נמשך התהליך המדיני (בעיקר שיחות קמפ-דייוויד), ונשמר שקט יחסי. עבור צה"ל הייתה זו תקופת הכנה ממוקדת יותר לאור לקחי הלחימה ולקראת ספטמבר 2000. בקרב הפלסטינים, כך נטען לא אחת, נטעו אירועי הלחימה את תודעת המאבק המזוין, וניתן לראשונה דרור לתנזים הפלסטיני החמוש להפעיל את נשקו.

שלב הלחימה

בספטמבר 2000 יצאה המערכה אל הדרך. תם המבוא למערכה. מאותו תאריך ואילך חדלה להוביל מגמת ההסדרים, ואת סדר היום קבעו האלימות, הטרור ומהלכי הנגד של כוחותינו.

את התפתחות הרעיונות המערכתיים לאורך הלחימה בפיקוד המרכז ניתן לחלק סכמטית לכמה שלבים: שלב ההכלה (מאי 2000 עד תחילת 2001), תקופת הביניים – הלחץ הרציף והמתמשך (שנת 2001), תקופת הפירוק השיטתי של תשתיות הטרור (ינואר-מארכ 2002), מהלומת הנגד של

"חומת מגן" (מארס-אפריל 2002), שלב השליטה הביטחונית של "דרך נחושה" (יוני 2002 - מאי 2003) ושלב ההסדרה וההתייצבות המבצעית (הרבעון השני של 2003 ואילך).

ההכלה (מאי 2000 - תחילת 2001)

היה זה שלב מעורב במובנים רבים. התערבבו בו באותה עת לחימה ומשא-ומתן, ריסון והתקפיות. הצד הפלסטיני הפעיל התנגדות עממית יחד עם פעילות חמושה רחבת היקף. המערכה התנהלה גם בזירת התודעה - בעיקר באמצעות התקשורת - אך גם במישור הפיזי, על הקרקע.

בתקופת הלחימה הזאת המשיך להתנהל תהליך מדיני. ממשלת ישראל ניהלה משא-ומתן, בעוד שבשטח התנהלה לחימה עזה בפאתי הערים ולאורך צירי התנועה. באותה עת עדיין פעלו מנגנוני התיאום והקישור בהיקף מלא, דהיינו שני הצדדים דיברו וירו.

המושגים הרלוונטיים באותה עת נבעו בעיקר ממימוש ההכנות ללחימה. תורות הלחימה היו בעיקר של התמודדות עם הפרות סדר בנוכחות אמל"ח בשטח עירוני, וצה"ל הפעיל במקביל באותה זירה שני סוגי נשק: נשק אל-הרג ונשק חם (בעיקר צליפה וירי מדויק). החל גם שימוש נרחב יותר בטנקים, בטיילי "עורב" ובמסוקי קרב.

באותו שלב עדיין כיבדה ישראל את הריבונות הפלסטינית,

דהיינו לא פעלה בשטחי A (שטחים בריבונות פלסטינית מלאה). נמשכו המפגשים עם הפלסטינים, והוראות הפתיחה באש נותרו מחמירות וקפדניות.

לאחר כחודשיים, בסביבות דצמבר, דעכו ההפגנות הפלסטיניות - מן הסתם בעקבות מענה מבצעי יעיל נגדן, והלחימה הפלסטינית הופנתה בעיקר לתקיפת אזרחים וכוחות צבא בצירים ולירי מנגד אל יישובים ואל מחנות צה"ל. כמו כן החלו פיגועים במרכזי האוכלוסייה בישראל.

ההנחיה האסטרטגית הוסיפה לקבוע את ההכלה כדפוס פעולה מרכזי, ולצידה גם מאמץ למנוע את בינאום הסכסוך (למנוע מהפלסטינים להביא למעורבות בין-לאומית פעילה באזורי הלחימה), לשמור את מדינות ערב מחוץ למערכה, לייצב את המצב ולא לאפשר גלישה לכלל אובדן שליטה.

בזירת התודעה נוצרו קשיים רבים: הפלסטינים מיצבו את עצמם כדוד מול גוליית הישראלי. עוצמתו של החלש,

העושה שימוש נרחב בתקשורת, הייתה תופעה בולטת מאוד בחודשים הראשונים למערכה. התמונות המעצבות היו בעיקר צילומי מותו הטרגי של הנער מוחמד א-דורה ברצועת עזה וצילומים של טנקים המתייצבים מול מידי אבנים. מנגד איזנו מעט את התמונה בזירת התודעה צילומי הזוועה של הלינץ' בשני חיילי המילואים ברמאללה.

עוצמת החלש הדגישה את חולשת החזק. באותה עת חווינו שבעימות המוגבל מוגבלת המדינה ביכולתה להפעיל את עוצמתו של הצבא הסדיר. זהו השלב שבו נדרשו איגודי כוחות מיוחדים ללחימה בזירה המעורבת, שכללה טרור, גרילה עירונית והתנגדות עממית.

משיקולים מובנים של ריסון ושל מוסר לחימה הקפיד צה"ל על נושא המידתיות: כל פעולת התגובה יצאה לדרך רק לאחר מדידה של ערכיותה מול הסיכונים הכרוכים בה.

נעשה גם מאמץ להבטיח כי חתימת כוחותינו בפעולות היוזמות תהיה נמוכה, אך לא משיקולים של מניעת חיכוך ושל צמצום תחושת הפטרונות (כמצוין במבוא), אלא משיקולים של זירת התודעה - הרצון לבצע פעולות "מתחת לגובה המצלמה" ועל מנת לנטרל את האפקט של "עוצמת החלש". על רקע זה הועדפו פעולות פשיטה וסיכול שקטות, עתירות מודיעין, ממוקדות וקטלניות בשטח הפלסטיני על מנת

לעמעם את הפגיעה בריבונותה של הרשות הפלסטינית באופן שיהיה אפקטיבי ולא "מושך אש" בעת ובעונה אחת. ההנחה בתקופה ההיא הייתה כי מולנו ניצבת מערכת פלסטינית בעלת יכולת שליטה, המאפשרת ומעודדת את הפעולות החמושות. כיוון שהיקפי הטרור גדלו, ופגיעותיו היו קשות, וכיוון שההנחיה האסטרטגית השתנתה, עוצב הרעיון המערכתי הפיקודי מחדש כ"מינוף", דהיינו "יצירת לחץ רצוף ומתמשך על הרשות הפלסטינית על מנת שתילחם בטרור".

המינוף - הפעלת לחץ רצוף ומתמשך (2001)

השינוי בהנחיה המדינית-אסטרטגית הוביל לשינוי בדפוס הפעולה של כוחותינו. המשא-ומתן בערוצים הגלויים פסק, ואילו הפעילות המבצעית כוונה נגד הרשות הפלסטינית בהיותה מערכת שלטונית, הנושאת באחריות למעשי הטרור

חייל מגדוד דוכיפת מאבטח בצומת איו"ש, מול רמאללה

בשלב ההכלה נדרשו איגודי כוחות מיוחדים ללחימה בזירה המעורבת: טרור, גרילה עירונית והתנגדות עממית

לשרת את עקרון החתימה הנמוכה - לא בהכרח בדפוס ובתבנית המבצעית של כוחותינו (שהרי השתתפו בפעולות הפשיטה גם טנקים, נגמ"שים ודחפורים), אלא בעיקר בהקשר של שעות הפעולה ומשכה. הכוונה באותה עת הייתה עדיין לצמצם ככל הניתן את בולטות הפעולות ואת האפקט התקשורתי - הרע מטבעו - של פעולה בשטח עירוני.

היקפי הפעולות של כוחותינו הלכו וגדלו, ככל שעבר הזמן, וככל שגברה ההסלמה בפעילות הפלסטינית. ב-18 במאי 2001, לאחר פיגוע התאבדות קטלני בקניון בנתניה, תקפו לראשונה מטוסי קרב באיו"ש (תקיפת מבנה הכלא בשכם. עד אז נעשה שימוש במסוקי קרב בלבד). לראשונה גם השתלט צה"ל על עיר פלסטינית - גם אם ליממה אחת בלבד (טול-כרם, 20 בינואר 2002).

רעיון המינוף שלט בכיפה, עד אשר הטרור ההולך ומחריף (למשל, ב-16 באוקטובר 2001 נרצח השר רחבעם זאבי) הוביל למסקנה כי הלחץ הרצוף והמתמשך אינו נושא פרי, וכי בעצם אין את מי למנוף.

באותו שלב התגבשה ההבנה כי את המערכה נגד הטרור יבצעו כוחותינו בלבד, שכן הרשות הפלסטינית לא תעשה זאת. הרעיון המערכתי של פיקוד המרכז התעדכן איפוא והפך ל"פירוק שיטתי של תשתיות טרור בכל המרחב". שיאו של הרעיון הזה היה מבצע "חומת מגן".

פירוק שיטתי ומהלומה (ינואר-מארכ 2002)

יותר ויותר התברר לישראל כי ישנה זיקה עמוקה בין המערכת הפלסטינית הרשמית לבין ארגוני הטרור. גם כוחות רשמיים של הרשות הפלסטינית ביצעו פיגועים, וטרור המתאבדים הפך לתופעה רחבת היקף.

נקודת המפנה במלחמתה של ישראל נגד הטרור הפלסטיני הייתה פיגועי ה-11 בספטמבר בארה"ב. הפעילות הישראלית נגד הטרור קיבלה לפתע משמעות והקשר גלובליים, וצה"ל קיבל לגיטימציה נרחבת לפעולה רצופה ושיטתית גם בזירה הפלסטינית. הדבר השפיע הן על בחירת היעדים לפעולה (לראשונה נכנסו כוחות צה"ל לפעולות נרחבות במחנות הפליטים בג'נין ובשכם - פברואר 2002) והן על דפוסי הפעולה: הפעולות נמשכו זמן רב יותר, והחתימה שלהן הפכה לגבוהה יותר ויותר. פעולות בחתימה נמוכה נעשו באותה עת משיקולים מבצעיים בלבד, ולא היו בבחינת מנגנון לצמצום הבולטות מול דעת הקהל.

על רקע כישלוננו של רעיון המינוף שולב ברעיון "הפירוק השיטתי" גם הרעיון המערכתי של "טשטוש הצבעים": במפות של הסכמי אוסלו סומנו שטחי A (ריבונות פלסטינית מלאה) בצבעים חומים, ואילו השטחים שבהם לפלסטינים ריבונות אזרחית, אך לא ביטחונית, (B) סומנו בצהוב. כאמור, בשלב ההכלה כובדה הריבונות הפלסטינית, ובשלב הלחץ הרצוף והמתמשך בוצעו הפשיטות לזמן קצוב עם שהייה מינימלית בשטח הפלסטיני. מששונה הרעיון ל"פירוק

והאלימות ומקיימת זיקה לארגוני הטרור. "תסמונת שני הכובעים", שאיפיינה את פעולת הרשות הפלסטינית (כובע הדיפלומטיה מחד וכובע הטרור מאידך) שוב לא התקבלה בהבנה כתופעה של תקופת התבססותה של המערכת הפלסטינית. בפועל, אף שהדבר לא הוכרז, הפכה המערכת הפלסטינית ליעד וליריב (עוד לא אויב), ותכלית פעולתו של צה"ל נועדה להמחיש לה את מחיר תמיכתה בטרור ואת תוצאות אי-פעולתה נגדו.

כיוון שלא הייתה כל כוונה לשלול את הריבונות הפלסטינית ולפגוע במנגנונים האזרחיים של הרשות הפלסטינית, נדרשה באותה עת תפיסה מבצעית ברמה המערכתית של הפעלת לחץ מדוד במינונים שונים ובהיקפי נראות מדורגים. זאת על מנת להמחיש את הלחץ באופן נשלט ומתוכנן. לצורך זה נבנה "ארגז כלים" מבצעי של פעולות לחץ שונות.

הרעיון המערכתי מומש טקטית באמצעות חדירות חוזרות ונשנות אל תחומי הרשות הפלסטינית בכל הגזרות. מדובר היה בפשיטות שנעשו במאפיינים שונים: פשיטות בחתימה גבוהה, משוריינות וקצרות מועד, שנמשכו בדרך

כלל לילה אחד, פעולות פשיטה נמוכות חתימה של יחידות מיוחדות ופעולות פשיטה גבוהות חתימה וארוכות מועד, שתפסו לזמנים קצובים שטחים באזורים הפלסטיניים. לפשיטות אלה נוספו פעולות תשתית הנדסיות

של בידוד אזורים שונים, כיתורם או חסימתם, כיתור הערים הפלסטיניות, שהיו בסיסי יציאה לפיגועים, שיפורי מיגון ליישובים ולעמדות מבצעיות ושינויים בהיערכות המבצעית. יעדי הפעולות האלה היו נכסים של הרשות הפלסטינית - בדרך כלל מבנים, עמדות ומחסומים ששימשו את הכוחות המזוינים שלה. כמו כן בוצעו מעצרים בתוך שטחי הרשות. לצד אלה הוסיפה להתבצע הפעילות הממוקדת עתירת המודיעין - בעיקר בפעולה משולבת של צה"ל ושל השב"כ. פעולות אחרות בוצעו בסיוע המנהל האזרחי ומשטרת ישראל.

הרעיון המערכתי של הפעלת הלחץ באמצעות מינוף המערכת הפלסטינית ודחיפתה למאבק בטרור החזיק מעמד חודשים אחדים. בוצעו מאות פעולות יזומות, וככל שחלף הזמן, ונצבר הניסיון המבצעי, השתתפו בהן יותר ויותר יחידות.

גם באותה תקופה היו הפעולות מידתיות: רובן בוצעו כתגובה על פיגועים פלסטיניים, תוך שכל פעולה חייבת לעמוד בשני מבחנים: בחינה של מידה ושל הקשר ובחינה נוספת של ערכיות מול סיכון. המנגנונים שאישרו את התוכניות לכל פעולה בשטחי A הוסיפו להיות קשיחים מהרמה המטכ"לית ועד לרמה הטקטית. (כל חדירה לשטח הרשות הפלסטינית חייבה אישור של המטה הכללי).

הפעולות בוצעו בעיקר בלילה ולמשך זמן קצוב על מנת

שיטתית", סולקה ממכלול השיקולים סוגיית הריבונות, לצבעים לא הייתה עוד משמעות מבצעית, ושיקולי הפעולות היו ערכיות, הסיכון הכרוך בהן והיתכנות הביצוע. זה היה עיקר הרעיון של "טשטוש הצבעים".

השיטתיות באה לידי ביטוי מערכת וטקטי גם יחד. כל מקום שלגביו נוצרה תמונה מודיעינית מספקת – הותקף, ובמישור הטקטי בוצעו סריקות שיטתיות, בחלק מן המקרים ממש מבית לבית ומרחוב לרחוב.

הורחבו הכניסות לערים פלסטיניות, הואצו פעולות הסיכול הממוקד, וקצב המבצעים המיוחדים גבר.

הפירוק השיטתי החל בסמיכות לשיא בהיקפי הטרור. חודש מארס 2002 היה הקטלני מכולם, ובעקבותיו הגיע לשיאו גם תהליך הפירוק השיטתי:

מבצע "חומת מגן"

(שהחל ב-29 במארס 2002) נערך בעת ובעונה אחת בכל הערים הפלסטיניות, זולת יריחו וחברון ובהמשך גם במרחב הכפרי. הותקפו כל היעדים הביטחוניים הפלסטיניים, נסרקו כל מחנות הפליטים, נעצרו ונחקרו אלפי אנשים, נאספו אלפי כלי נשק, ונפגעו מאות מחבלים. היקפי הטרור הביאו ללגיטימציה הנדרשת לפעולה כה נרחבת. פירוק תשתיות הטרור בוצע באמצעות כוחות סדירים וכוחות מילואים. הופעלו כמה מפקדות אוגדה, הונעו

בשטח מאות טנקים וכלי רכב משוריינים אחרים, גויסו אלפי חיילי מילואים.

הפירוק בוצע סימולטנית כמהלומה על כל השטח. מהלומה מוגדרת כמאמץ לשבירת הגיון הפעולה של היריב ויצירת תנאים למצב אחר. כיוון שכך, יש לראות את "חומת מגן" כמהלך להכרעת המערכת הפלסטינית התומכת ומזינה את הטרור. המבצע נועד ליצור אפקט של הלם ושל שיתוק על כל השטח תוך שימת דגש על ארגוני הטרור.

מבצע "חומת מגן" נועד ליצור מציאות ביטחונית אחרת. הוא הסיר את הנוכחות הביטחונית הפלסטינית הרשמית מהערים הפלסטיניות, ובכך סילק איומים ומכשולים בפני פעולת כוחותינו, פגע קשות בתשתיות הטרור – הן בתשתית האנושית והן בתשתיות הפיזיות (מצבורי נשק, מפקדות, מעבדות חבלה וכיו"ב) והניח תנאים מבצעיים מיטביים לפעולות סיכול מתמשכות ולשליטה ביטחונית של כוחותינו בשטח בלי להזדקק לממשל צבאי ולשליטה אזרחית כלשהי.

הפגיעה הקשה במנגנוני הרשות הפלסטינית, לרבות בידודו הפיזי של ראש הרשות הפלסטינית, יאסר ערפאת, הניחה גם בסיס לדיון אסטרטגי חדש ואחר על דמות המנגנון הפלסטיני וטיבו בעתיד לקראת כל אפשרות של הסדר. במובן זה, לדעתי, הושגה המטרה של "חומת מגן": המערכת הפלסטינית ספגה מהלומה, וזוהי בהחלט צורת הכרעה רלוונטית בעימות מוגבל.

שליטה ביטחונית והסדרה

האפקטים של "חומת מגן" דעכו כעבור כמה חודשים. שימור התנופה המבצעית ודיכוי הטרור חייבו פעולה מבצעית רצופה ושליטה ביטחונית בשטח. כיוון שלא נוצרה ההזדמנות למהלך מדיני או להעברת השליטה לידיים

פלסטיניות אחרות, נדרשו פעולות סיכול רצופות בכל השטח, שכן "טשטוש הצבעים" ונוכחות צה"ל גם בערים החזירו לזירה גם את השטח הכפרי, לרבות אזורים שבעבר לא נתפסו כבתי גידול לטרור (עקב היותם שטחי B).

פעולות הסיכול הן עתירות מודיעין ומתאפשרות רק הודות לאחיזה מודיעינית משופרת (עד כדי שלטנות מודיעינית) בשטח הפלסטיני. בכל מקום שבו אין אחיזה מודיעינית המאפשרת פעולות סיכול, נדרשות פעולות שיבוש, המונעות מתשתית הטרור הפעילה

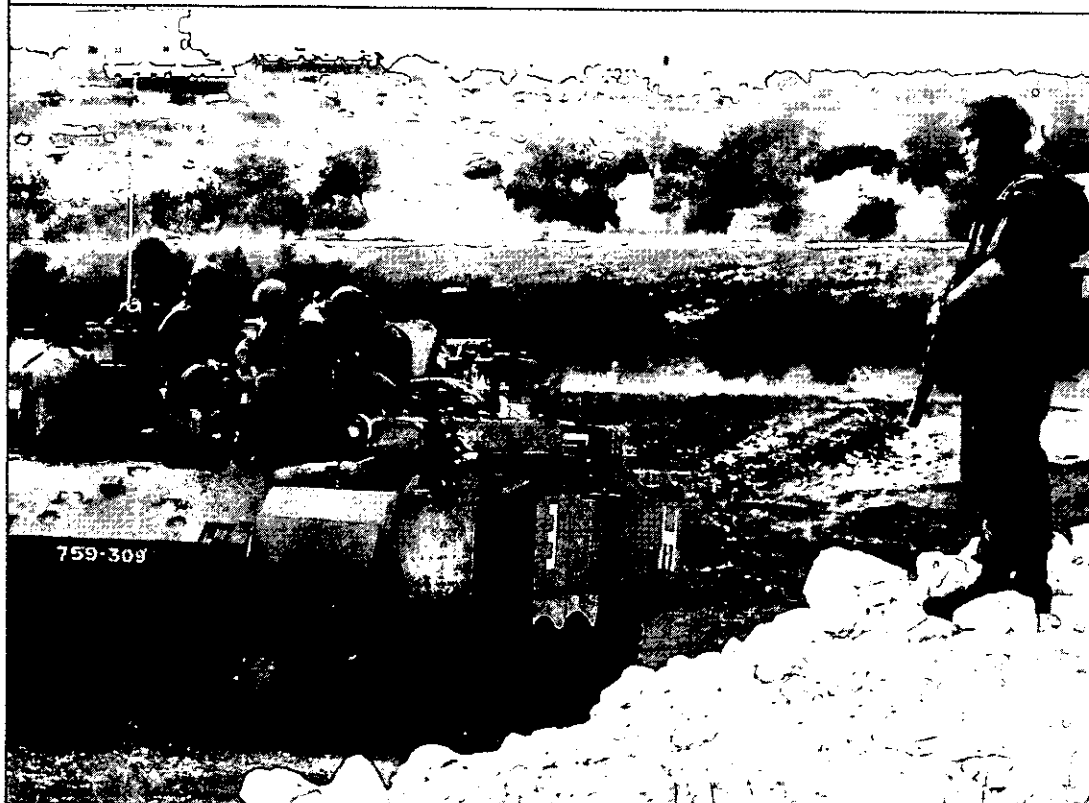
להוציא את הפיגוע אל הפועל או לכל הפחות מפריעות לה בכך. לצורך זה נדרשת פעילות צבאית בחתימה משולבת (גבוהה ונמוכה על-פי הצורך), ובהעדר מודיעין מבוצעת זו על בסיס הערכת מצב.

לפעולות המתבצעות במצב של שליטה ביטחונית יש להוסיף גם פעולות הונאה והטעיה נרחבות (על מנת להגביר את אי-הוודאות בקרב פעילי הטרור) וכן את מרכיב ההרתעה והמערכה על התודעה מול מספר קהלי יעד.

מבחינה אופרטיבית, המערכה על התודעה מול האוכלוסייה הפלסטינית (בעיקר על מנת להרחיקה מתמיכה בפעולות ההתאבדות) הייתה המערכה המרכזית, והיא התבצעה באמצעות פעולות הסברה, לוחמה פסיכולוגית וכרוזים וכן באמצעות פעולות פיזיות בשטח: פגיעה בבתיים של מתאבדים, של מבצעי פעולות טרור ושל סיעעניהם.

ראוי גם להזכיר כי במצב של שליטה ביטחונית ניתן לשלב – לצד הפעולות בחתימה גבוהה ונמוכה – גם פעולות

צה"ל חוסם את צירי הגישה לג'נין על מנת למנוע מעבר מחבלים לתוך שטח מדינת ישראל

היקפי הטרור הביאו ללגיטימציה הנדרשת למבצע "חומת מגן"

מדינה וזה של מנגנון כנופיית טרוריסטי מושחת - הייתה מוכרת לנו כבר בתקופת ההסדרים וההתכוננות. מה איפוא הביא אותנו ללחימה כה ממושכת במתכונת מרוסנת של הפעלת לחץ? האם נבע הדבר מהמשך התהייה שלנו על טיבה של המערכת הפלסטינית? האם היינו זקוקים לזמן הזה כדי לקבל לגיטימציה בין-לאומית לפירוקה בפועל של הרשות הפלסטינית? (ראוי להזכיר כי ישראל הייתה מתקשה מאוד לגשת למלאכת הפירוק אלמלא הלגיטימציה שקיבלה לאחר פיגועי ה-11 בספטמבר בארה"ב).

תקופת הלחץ הרצוף והמתמשך נמשכה קרוב לשנה. ראשיתה בחודשי מארס-אפריל 2001, וסופה בכניסות הראשונות ללחימה ולסריקות במחנות הפליטים בשכם ובג'נין סמוך מאוד למבצע "חומת מגן", שהיה שיאו של המהלך לפירוק שיטתי של תשתיות הטרור. אף שבמהלכה של תקופת המינוף אירעו פיגועים קשים, לרבות רציחתו של השר רחבעם זאבי, נמשכו התקיפות הרצופות בשטחי הרשות הפלסטינית לפי אותו הגיון פעולה של הפעלת לחץ על המערכת הפלסטינית. הפיגועים הקשים לא נתפסו כעילה מספקת ליציאה ל"מהלך מפרק", למהלומה נגד הטרור, או שמא היו אלה התנאים החיצוניים שמנעו זאת מישראל?

בכל מקרה, כיום ברור לנו שספק אם עמדה מולנו מערכת עם היגיון מדינתי, ולכן ספק רב אם היה טעם כלשהו להפעיל נגדה את רעיון המינוף.

"המהלך המפרק" כבר היה בעל היגיון מערכתי שונה לחלוטין, הגורס כי אין שום סיכוי שהמערכת הפלסטינית תנהג כמדינה ותילחם בטרור. היציאה למהלך הזה התאפשרה רק לאחר שנוצרה לגיטימציה בעולם - בעיקר בשל אירועי ה-11 בספטמבר ובשל תכיפותם וקטלניותם של הפיגועים בעורף האזרחי של ישראל. בעקבות פיגועי חודש מארס 2002, שבהם נהרגו ונפצעו מאות ישראלים, בשלו התנאים. הסאה הוגדשה, והחל מבצע "חומת מגן". אחריו התנהל מבצע "דרך נחושה".

בהעדר הסדר ואפילו תקווה להסדר אומץ לבסוף רעיון ההסדרה, שביטוי הפיזי בשטח הוא מיזם הפרדה בין ישראל לפלסטינים באמצעות הגדר - "דרך אחרת".

הערות

1. עופרת יצוקה - אירועי יום הנכבה (מאי 2000) ביהודה ושומרון וברצועת עזה.
2. דרך אחרת - המיזם להקמת מכשול התפר (גדר ההפרדה).
3. שלטנות - דומיננטיות. דרגה אחת מעל לעלינות.

מיוחדות. מדובר בפעילות המתבצעת באופן סמוי, רחוק מן העין, באמצעות ארגוני ביון ויחידות מיוחדות.

מהלך אסטרטגי מרכזי הוא ההסדרה. סידורים הכרוכים בתשתיות ארוכות טווח, סימון טריטוריות ובניית מכשולים הם בדרך כלל תוצרים של תהליך מדיני ושל הסכמים בין מדינות. במהלך המערכה בזירה הפלסטינית בפיקוד המרכז נראה כי כל ניסיון ליצור כתובת פלסטינית למשאומתן העלה חרס - לפחות עד כה. באין הסדר נכון היה לבצע הסדרה בפועל - קביעת סידורי ביטחון, שהמרכזיים שבהם הם בניית מכשול התפר וחיזוק המיגון של היישובים היהודיים ביהודה ובשומרון. הניסיון החיובי של הקמת המכשול ברצועת עזה והיכרות עם האפקטיביות של מכשולים במקומות אחרים (גבול הלבנון ובקעת הירדן) הביאו להנעת המהלך עתיר המשאבים והמשמעותיות שזכה לשם הקוד "דרך אחרת" (בניית מכשול התפר). מהלך זה נמצא בעיצומו גם בעת כתיבת שורות אלה. מערך הגנה שלם לאורך התפר ובתוך השטח (פרוזדורי תנועה וגושי התיישבות

משופרי מיגון) ישפר, ניתן להניח, את כושר ההתמודדות עם איומי הטרור הפלסטיניים.

סיכום

המאמר תיאר את התפתחות הרעיון המערכתי של פיקוד

המרכז. מה שהחל ברעיון ה"מנהרה אל הסדר הקבע", ששיקף כוונה ותקווה להגיע להסדר מדיני מלא עם הפלסטינים, הסתיים במערכה-מהלומה לפירוק שיטתי של תשתיות הטרור בכל השטחים הפלסטיניים ולניהול מערכה תוך הסדרה של מרחב הלחימה (הקמתו של מכשול התפר). שני הרעיונות האחרונים משקפים במידה רבה הבנה כי לעת עתה לא נוצרה האפשרות להגיע להסדר מדיני עם הפלסטינים. בין שני הקצוות האלה שלטו בכיפה רעיונות ביניים: הכלה ולאחר מכן מינוף והפעלת לחץ רציף ומתמשך על הרשות הפלסטינית ועל העומד בראשה.

רעיון ההכלה עדיין שיקף תקווה כי בסופו של דבר ניתן יהיה לחזור אל דרך המלך של ההסדרים המדיניים, ולכן נוהלה הלחימה תוך שצה"ל נוקט ריסון מרבי ומכבד את הריבונות הפלסטינית המלאה בשטחי A.

גם רעיון המינוף, שהחליף את רעיון ההכלה, יצא מנקודת ההנחה שניתן להגיע להסדר מדיני עם הרשות הפלסטינית. עיקרו של הרעיון הזה היה שבעקבות הפעלתו של לחץ רצוף ומתמשך תגיע הרשות למסקנה שהאינטרס שלה מחייב אותה לא רק להימנע מלהפעיל טרור ומלסייע לו, אלא אף להצטרף למערכה נגדו. הנחה זו ראוי שתעמוד בדיעבד למבחן ביקורתי - בעיקר בשל משך הזמן שבו שלטה בכיפה. הרי ניסיונות חוזרים ונשנים לצקת תכנים של "היגיון בין-מדינתי" ולחייב את הרשות הפלסטינית לנהוג כמנגנון של מדינה אחראית בוצעו בנחישות ובכנות גם בתקופת "המנהרה אל הסדר הקבע", לפני פרוץ הקרבות בספטמבר 2000, וכן לכל אורך התקופה שבה שלט רעיון ההכלה. תופעת "שני הכובעים" שחובשת הרשות הפלסטינית - זה של מנגנון

